

J. VALGMA L. VILLAND

SÕNASTUSÕPETUSE ALGMED

Töövihik VII klassile

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»

TALLINN 1965

Arch. 1110

ARH

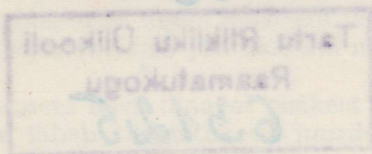

A-26774

J. VALGMA L. VILLAND

SÕNASTUSÕPETUSE ALGMED

Töövihik VII klassile

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
TALLINN 1965

I—VII ptk. on kirjutanud L. Villand,
VIII ptk. J. Valgma

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
63125

ARHIIVKOGU

SISUKORD.

1. Saateks	3
2. Emakeele sõnavara rikkusest	3
3. Sõnade tähendusest	7
4. Otsene ja piltlik tähendus	11
5. Kuidas moodustada kõnekujundeid	16
6. Kõnekäänud	25
7. Väljenduse lühidus ja selgus	28
8. Sagedamini esinevaid sõnastusvigu	32

Sõna on mõtte peegel: on mõte arusaamatu, on arusaamatu ka sõna.

V. BELINSKI.

I. SAATEKS.

Kindlasti soovib igaüks end võimalikult hästi väljendada. Kellele siis ei meeldiks selgelt, täpselt ning kõigile arusaadavalt kõnelda ja kirjutada! Et niikaugele jõuda, ei piisa üksnes grammatikareeglite tundmisest. Selleks on vaja hoopiski rõhkemat: keele sõnavara ja muude väljendusvahendite tundmaõppimist. Väädake, mis jutituks, kui me seda nõuannet kuulda ei võtaks.

Kujutleme, et noormees näeb tänaval pisikest paari-kolmeaastast tüdrukukest nutmas. Ta läheb tüdrukukese juurde, silitab ta peakest ja küsib kaastundlikult: «Kullakene, ütle mulle, mis küsimuses sa nutad?» Ehkki grammatilisele küljele pole midagi ette heita, on siin ometi midagi korrast ära. Kõrvalseisja oleks kindlasti noormehe sellise pöördumise puhul muianud.

Või mis arvata niisugusest ametlikust kirjast vabriku direktorile:

Maalilise Jägala jõe kaldal asuva Kehra Tselluloosikombinaadi direktorile.

Karjala iidse põlismetsa rüpest on Teie tehasele saadetud 1000 tihumeetrit männipuitu. Oi, millist hurmavat vaiguaroomi neist õhkub!

Raudteejaama sõbralik pere palub neid kuldaväärt puid vagunitest maha laadima ja jaamast ära vedama tulla.

Ka ülaltoodud kirjas ei leidu grammatilisi vigu, ometi aga on midagi hoopis vääriti. Mis siis nimelt, see selgugu järgnevast peatükist, kus kõneldakse eesti keele sõnavara rikkusest ja mitmekülgsusest.

II. EMAKEELE SÕNAVARA RIKKUSEST.

Eespool toodust ilmneb, et igasuguse mõtteväljenduse aluseks on sisu. Sellest ju, mida öelda tahetakse, sõltub sõnade valik.

Kui sa kaevad kooliaias maad, siis on täiesti loomulik, et sa võid seda teha kantud tööülikonnas või lapitud treeningdressis. Mõeldamatu oleks aga niisuguses riietuses ilmuda klassiohtule. Ja vastupidi, pole mõeldav,

et sa klassiõhtul ei viibiks pidulikus riietuses, küll aga oleks vägagi imelik, kui keegi läheks sellisena kooliaeda maad kaevama.

Samasugune lugu on ka sõnadega. Neidki ei või kasutada juhuslikult, ükskõik kuidas pähe tuleb, vaid niisugustest kaalutlustest lähtudes, mis võimaldaksid antud mõtet kõige tabavamalt väljendada. Ei piisa sõnade üldisest tundmisest, on vaja veel teada nende täpsemat tähendust ja tähendusvarjundeid. Noormehe tõsine pöördumine väikese tüdrukutirtsu poole kukkus naljakalt välja just selle tõttu, et sõnad «mis küsimuse» ei ole kooskõlas õrn-südamliku meeleoluga.

1. A. Selgita, mille poolest on kiri Kehra Tselluloosikombinaadi direktorile ebakohane.

B. Muuda kõnealuse kirja tekst sobivaks.

2. Tõmba joon alla neile sõnadele, mis on sobivamad viisakale väljendusele.

1. Lugupeetud külalised, palume teid (sööma tulla, lauda asuda). 2. Hiljuti külastas meie linna nimekas ungari teadlane koos oma (naise, abikaasaga, noorikuga). 3. Seltsimees Kask, teie olete puhkuse ajal (pak-suks läinud, juurde võtnud). 4. Direktor (käskis, palus) Antsu isa kooli tulla. 5. Haige juures avaldusid (ebanormaalsuse, hullumeelsuse) tunnused. 6. Sa räägid, et käisid juba aprillikuus ujumas? Pole võimalik (sa valetad, sa luiskad, see pole tõsi). 7. Minu vend (jooksis, lippas, lidus) rongile.

Eelmisest harjutusest ilmneb, et üht nähtust võib väljendada mitmete tähenduselt lähedaste sõnadega:

Vend j o o k s i s rongile.

Vend l i p p a s rongile.

Vend l i d u s rongile.

Selliseid tähenduselt lähedasi sõnu nimetatakse **sünonüümideks**. Pea-aegu iga sõna on võimalik väljendada teiste, sisult lähedaste sõnadega — sünonüümidega. Esitame mõned näited.

suur: hiiglasuur, kolossaalne, gigantne, monumentaalne, määratu suur, tohutu suur;

vaheaeg: vahetund, paus, puhkehetk, intervall, hingetõmme, puhkus;

võistlus: turniir, konkurss, matš, viktoriin.

Keele sõnatagavara on tänu sünonüümidele väga suur. See loob meile häid võimalusi oma mõtete väljendamiseks, kuid asetab meie ette ka vastutusrikka ülesande selle ammendamatu varasalve tundmaõppimiseks.

3. Leia, missugused järgmistest sõnadest on sünonüümsed: *tark, raamat, maju, arukas, loss, kõndima, nupukas, marssima, palee, sammuma, teos, jalutama, hurtsik, geniaalne*.

4. Omnibussis (trammis) sõites on sulle kindlasti kõrvu hakanud üks pisiasi. Nimelt alati, kui see liikumist alustab, teatatakse: «Järgmine peatus...» Ja nii lõpmatult: järgmine, järgmine... Mõttele, milliseid võimalusi on selle teate mitmekesisemaks sõnastamiseks.

5. Kirjelda õuna, kasutades selleks omadussõnu, mis tähistavad maitset, värvust, kuju, suurust, küpsust.

6. Milliseid «**julgus**» tähendusega sünonüüme võib kasutada Pavel Kortšagini iseloomustamiseks?

7. A. Täida lüngad sobivate sünonüümidega: *rääkis, rõhutas, nimetas, märkis, osutas, kutsus üles*.

1. Oma ettekandes kõneleja töötajate hoolsast suhtumisest oma töösse. 2. Eriti ta töötajate vastastikust abistamist. 3. Ta ettevõtte parimaid töötajaid. 4. Siis häid töösaavutusi ja ilmnevatele puudustele. 5. Ta uutele töösaavutustele.

B. Täida lünk niisuguse sünonüümiga, mis väljendaks antud tunnust tugevamal määral. Leia lisanäiteid.

1. Oleks liiga tagasihoidlik, kui ütleksime, et veetsime puhkuse Saaremaal meeldivalt, me veetsime selle 2. Tuba oli sisustatud mitte üksnes jõukalt, vaid isegi 3. Anne õpib mitte üksnes hästi, vaid

Näidis. Oleks liiga tagasihoidlik, kui ütleksime, et veetsime puhkuse Saaremaal meeldivalt, me veetsime selle suurepäraselt.

8. Paiguta punktiirile sobivad sünonüümid: *tema, ta, poisike, tulevane poeet, noormees, poeet, geniaalne luuletaja.*

A. Puškin sündis 1799. aastal vanemad olid vaesunud aadlikud. Alguses kasvasid koduõpetajad. Seejärel arvati Tsarskoje Seloo lütseumi. Luuletusi hakkas kirjutama juba lapsena. Lõpetanud lütseumi, astus välisministeeriumi teenistusse. Vabadustarmastavate luuletuste pärast saadeti Lõunasse asumisele. Seejärel viidi üle Mihhailovskojesse. Kogu haritud maailm tunneb värsse.

9. Täpsusta antud väljendeid sobivate määrsõnadega:

1. Lauljatar laulab meisterlikult, lüüriliselt, haaravalt, suurepäraselt, hästi, sütitavalt.
2. Vanaema laulab
3. Kuldnokk laulab
4. Tuul laulab

10. Koosta antud lausete mõttele toetudes kaks kirjeldust: a) «Kuldne sügis» ja b) «Hilissügis». Kasuta seejuures sobivaid epiteete.

Lähtelaused: *Saabus sügis. Taevas. Kül'm. Puud. Meeleolu.*

Kuldne sügis

Hilissügis

III. SÕNADE TÄHENDUSEST.

Kui me tahame oma mõtteid eksimatult edasi anda, siis peame tundma sõnu nende **õiges tähenduses**. Näiteks peame teadma, et *eesmärk* ja *siht* pole sugugi ühe tähendusega, nagu sageli arvatakse. Õpilane väljendab oma mõtet moonutatult, kui ta kirjandis kirjutab: «Kui ma kõigest hingest püüan, siis saavutan minagi oma sihi.» *Eesmärgi* asemel on ekslikult kirjutatud *siht*. *Eesmärk* on ju see tähis, mille poole püüdmisest on juttu. Selleni võib aga jõuda teatud *sihti* mööda.

Väga tihti esineb eksimusi neis sõnades, mis oma kirja- ja pildilt on sarnased, nagu *juhused* — *juhtum*, *enamus* — *enamik*, *järgi* — *järele*, *kohus* — *kohustus* jne.

Eespool võisime veenduda keele sõnavara rikkuses ja nägime, et peaaegu iga nähtuse väljendamiseks on keeles mitmeid erinevaid sõnu — sünonüüme.

Keele sõnavara rikastab aga veel see, et peaaegu igal sõnal on mitu eri tähendust. Seega võib ühte ja sedasama sõna kasutada mitmete erinevate nähtuste väljendamiseks. Jälgime, millistes tähendustes esineb sõna **pilt**:

1. **Kunstiteos:** Näitusel oli välja pandud palju toredaid pilte.
2. **Foto:** Läksin pimikusse ja hakkasin pilti ilmutama.
3. **Kirjeldus:** E. Vilde romaanis on antud tõepärane pilt sellest, kuidas talupojad reht peksavad.
4. **Näidendi osa:** A. Lüvese näidend «Viini postmark» koosneb 10 pildist.
5. **Ettekujutus:** Mul oli Tokio olümpiamängudest selge pilt.

Esitatud näidetest järgneb, et mida rohkem sõnatähendusi tunneme, seda suuremad võimalused avanevad meil oma mõtete ja tundmuste väljendamiseks.

11. Kirjuta, mis tähenduses esineb sõna järgmistes lausetes.

1. Meie kõne koosneb sõnadest. 2. On aeg minna sõnadelte tegudele. 3. Pärast tema esinemist hakkasime alles mõistma sõna ilu. 4. Järgnevalt anti sõna kooli lastevanemate komitee esimehele. 5. Tehas, kus minu isa töötab, on ehitatud tehnika viimase sõna järgi. 6. Andsin endale sõna hakata igal hommikul võimlema. 7. Oma lubadust kinnitas ta pioneeri a sõnaga. 8. Eesti NSV hümni viisi on loonud G. Ernestsaks, sõnad J. Semper.

Näidis. 1. lause: kõneühik; 2. lause: lubadus; 3. lause:

12. Missuguses tähenduses esineb sõna *õppetund* järgmistes lausetes?

1. Esimeses õppetunnis tutvusime tänavaliikluse eeskirjadega, teises automootori ehitusega. 2. Sõjakäigult Venemaa vastu sai Napoleon valusa õppetunni.

13. Moodusta lauseid, kus sõnad *keel*, *süda*, *tuli* (nimisõna), *töö*, *aken* esineksid eri tähenduses.

Näidis.

Keel

1. Keelel (organ) paiknevad inimese tähtsamad maitsmiselundid.
2. Küll mõni inimene võib ikka olla terava keelega (pahatahtlik).
3. Mis südamel, see keelel (avameelsus). 4. Meie luurajad toimetasid kohale vaenlase keele (vang). 5. Kirjandustunnis õppisime tundma E. Vilde keelt (väljendusvahendid). 6. Pärast pikki vaidlusi suudeti siiski leida ühine keel (üksmeel).

14. Koosta kirjeldus teemal «Vaade aknast» («Vaade mäelt»). Kasuta seejuures määrõnu *ees*, *paremal*, *vasakul*, *taga*, *lähedal*, *kaugel*, *eemal*. Pea meeles, et töö õnnestub üksnes sel korral, kui kirjutamisele on eelnenud põhjalik vaatlus.

15. A. Selgita, missugust elu võib nimetada 1) pikaks, 2) lühikeseks, 3) kuulsaks, 4) tühiseks, 5) raskeks, 6) õnnelikuks, 7) sisukaks.

Näidis. *P i k a k s nimetatakse kaua, palju aastaid kestnud elu.*

M ä r k u s, Hoidu niisuguste paljasõnaliste lausete moodustamisest, nagu «Kuulsaks nimetatakse kuulsalt elatud elu!»

- B. Koosta lauseid, kasutades sõna *puhas* järgmistes tähendustes: 1) märdumata, 2) õige (keele kohta), 3) aus, 4) kasutamisel mitteolnud, 5) hea (töö kohta).

Näidis. **märdumata:** *Panin selga p u h t a särgi.*

õige:

aus:

kasutamisel mitteolnud:

hea:

16. Jutusta teemal «Mida õppisin kodundustunnis». Jutustamisel tugine järgmisele kavale:

1. Varustus, nõud.
2. Mida õppisime valmistama.

3. Kuidas katsime lauda.
4. Külaliste tulekuks on kõik valmis.

17. A. Järgmistest lausetest ilmneb, et kõiki sõrendatult trükitud sõnu on võimalik asendada sõnaga *terav*.

1. Hea on joonestada hästi teritatud (terava) pliiatsiga. 2. Hammas hakkas mul tegema piinavat (teravat) valu. 3. Minu pinginaaber on silmapaistva (terava) mõistusega. 4. Need kingad on tugevalt kitseneva (terava) ninaga.

B. Millise sõnaga võib asendada järgmisi sõredalt trükitud sõnu? Kirjuta see sõna punktiirile.

a) tuuletetu õhtu, nõrk hääl, tasane laul, rahulikud naabrid;

b) tugev uni, suured teadmised, väga tugev mulje, pingeline, kaua kestev mõtlemine, järv, mille põhja ja veepinna vahe on suur.

18. Täida parempoolse tulba lausetes olevad lüngad niisuguste omadussõnadega, mis oma sisult oleksid vastupidised vasakpoolses tulbas olevate omadussõnadega:

1. Kurb on metsas hilisel sügispäeval.	1. Küll on metsas tore
..... kevadpäeval!
2. Kui lähed sombusel õhtul mööda hämarate teed, mis lookleb raagus puude vahel, hakkab eriti kurb.	2. Kui lähed, hommikul mööda teed, mis lookleb puude vahel, tunned suurt rõõmu.
3. Rõske, külm, ebameeldiv sügis!	3. Oi, missugune oled sa,
..... kevad!
4. Mõttedki peas on kuidagi rasked, nagu sünged pilved, mis on katnud kogu taeva.	4. Mõttedki peas on
nagu pilved, mis märkamamatult on tekkinud
..... taevasse.

19. Koosta lühikirjand teemal «Päästis sõbra», kasutades sealjuures järgmisi sõnu nõutavates käänetes:

talvine hommik (alalütlev), *õhuke jää* (osastav), *külm vesi* (sisseütlev), *hea sõber* (omastav), *julge tegu* (alaleütlev), *sõbralik kollektiiv* (seesütlev).

Hoolitse, et sul ei tuleks üksikud laused, vaid ladus, seostatud jutustus.

IV. OTSENE JA PILTLIK TÄHENDUS

Kui palju tähendusi sõnadel ka ei oleks, võime hõlpsasti eraldada kaht tähendust: **otsest** ja **piltlikku**.

Vaevalt on kellelgi raskusi sõna *koorem* tähenduste määramisel, kui see esineb näiteks niisuguses lauses: «Heinalistel lasus koorma nädal, kas nad ikka jõuavad heinakoorma enne äikesevihma varju alla vedada.»

Võrdle järgnevaid näiteid:

a) *Neeva jõe kallastel paiknevas Petrogradi linnas toimus 1917. aasta oktoobrikuus võimas revolutsioon, mis kõrvaldas vana ühiskonnakorra.*

b) *Suur Oktoober Neeva vete käärus tõusis tormiselt kui äiksehoog...*

(M. Raud.)

Mis on neis lausetes ühist? Ja erinevat?
Näeme, et ühel juhul esinevad sõnad otseses (a), teisel juhul aga piltlikus tähenduses (b).

Piltliku tähendusega sõnad on omased esijoones ilukirjandusele. Mujal, näiteks asjaajamisel, teaduslikes raamatutes, kasutatakse sõnu peaasjalikult otseses tähenduses.

20. Selgita, millised alljärgnevatest sõnadest on otseses, millised piltlikus tähenduses. Viimastele tõmba joon alla.

mängime jalgpalli, lained mänglesid, aeg veereb, ratas veereb, päevad kaovad, nuga kadus ära, külm pilk, külm tuba, tühjendati prügikasti, need vaated on heidetud ajaloo prügikasti, majapidamine on laokil, mõtted on laokil, tegi sirkliga ringi, õpilase huvide ring on lai, sametine kuub, sametine hääl, puine nägu, puust maja, raudne iseloom, rauast voodi, jääkülm pilk, jääkülm vesi

Täienda nimetatud harjutust vähemalt 5 näitepaariga (*tulised sõed, tulised sõnad*).

21. Kirjuta alljärgnevast kirjandist välja kõik sõnad, mis esinevad piltlikus tähenduses.

Sügis.

On varajane udusse mähkunud hommik. Hoogude kaupa sajab peent külma vihma.

Taevas sõuavad hallid pilverünkad ja näib, nagu ei tulekski neil lõppu. Päike ei näita end veel, ainult öökuningas kuu piilub vihmahoogude vahelt.

Puudelt on ammu lehed langenud ja nende oksad sirutuvad kaeblikult üles, nagu paludes sügiselt lehti tagasi. Ainult kuuskedel ja mändidel on rohelist kleidid. Nad paistavad kaugele üle raagus metsa.

Vihmast hall maapind tundub nukrana. Lompides ujuvad viimased punased ja kuldsed lehed. Nii kaugele, kui silm ulatub, paistab ainult pruunikashall maa. Kaunis aas on nüüd helepruun, mõni üksik lilleke nutab kadunud suve taga.

Nukralt kruuksudes lendavad kured üle maa. Nad lendavad kodust ära. Neid vaadates tunned suurt igatsust ja soovi kaasa lennata.

Meeleolu on kurb, oleks nagu midagi puudu. Sellele mõeldes tundub, et sügis on tulnud liiga ruttu.

22. Nimeta mitmesuguseid polaar- ja troopikavööndi linde-loomi, varustades neid kahe suguste omadussõnadega: otseses ja piltlikus tähenduses (viimasele tõmba joon alla).

pingviin: musta-valgekirju, suur, inimesetaoline, juhm, uudishimulik, uhke, majesteetlik;

tiiger: kiskjalik, triibuline, kassitaoline, hiiliv, upsakas, salakaval, verejanuline, kõrk, kuninglik;

23. Kirjelda oma kodu ümbruse kaunimat kohta (maja, mälestussammast, parki, metsa, järve jm.). Sõnadele, mida oled kasutanud piltlikus tähenduses, tõmba joon alla.

24. a) Selgita, kumb vanasõnadest on piltlikus, kumb otseses tähenduses: *Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal; Kel tarkus peas, sel ohjad peos.* Põhjenda vastust.

b) Nende vanasõnade ette märgi rist, mis esinevad piltlikus tähenduses:

Meest sõnast, härga sarvist.
Iga algus on raske.
Kuidas külv, nõnda lõikus.
Oma silm on kuningas.
Inimene õpib niikaua kui elab.
Lehm lüpsab suust, kana muneb nokast.

c) Meenuta antud sõnade najal üldtuntud vanasõnu. Kirjuta need üles. Piltliku tähendusega vanasõnade ette märgi rist.

töö — palk; kass — hiir; kuube — särki; meest — härga; igäüks — sepp; targad — rumalad

Näidis. *Targad sõdivad sõnadega, rumalad rusikatega.*

Kui mõtestada lahti mõistatus «Pada keeb metsas, ei ole puid ega tuld all?», siis kujuneb sõnastus järgmiseks: sipelgapesa välimus sarnaneb keeva veepajaga, erinedes sellest aga puude ja tule puudumise poolest.

Saime kaks erinevat teksti: mõistatuse oma on piltliku, teine aga tavalise sõnastusega. Selgita, miks kõikidele mõistatustele on omane piltlikkus.

25. Selgita, milles seisneb järgmiste mõistatuste piltlikkus:

Hark all, paun peal, pauna peal rist, risti peal nupp, nupu peal mets?
(inimene)

Seitse poissi ühes kindas? (*hernekaun*)

Keha kerge kepikene, pea suur saunakene? (*kapsas*)

26. Tutvu oma õpikute keelelise küljega. Selgita, millistes õpperaamatutes (algebra, zoologia, füüsika ja ajaloo õpik ning kirjanduse lugemik) esineb piltlikke väljendeid kõige rohkem ja millistes kõige vähem.

27. Kujutle, et kohtad Lasnamäel üht esmakordselt Tallinnas viibivat inimest, kes palub juhuslikku möödujat juhatada teed Balti jaama, et kiiresti rongile jõuda. Seejuures on tingimuseks, et enne rongile jõudmist peab läbi minema Raekoja platsilt.

Alljärgnevalt leiad selle kohta kaks teejuhist. Otsusta, kumb neist (A või B) on antud olukorras sobivam ja miks. Missugusel juhul võiks kõne alla tulla variant B?

A. Praegu seisame 16. keskkooli ees olevas trammipeatuses. Sõitke trammiga Keskväljakule, kust Viru tänavat kaudu jõuate Raekoja platsile. Sealt siirduge Voorimehe tänavat pidi Vaksali tänavale, mida mööda jõuate joonelt Balti jaama.

B. Jalgsi ei maksa seda teekonda ette võtta. Soovitan trammi kasutada — see on meil moodne ja mugav. Lasnamäe kõrgelt rinnakult laskudes avaneb Teile avar vaade Tallinnale ja merele, mis seda iidset linna põhja poolt uhub. Sõitke Keskväljakuni, meie linna rikkalike haljasaladega kaunistatud keskuseni. Pöörake Viru tänavale, kus Teie tähelepanu köidab vana linnavärav, mis mineviku tumma tunnistajana toob möödakäija vaimusilma ette sünge keskaja. Jõudnud Viru tänavale lõppu, avaneb Teie pilgule graatsiline torn, tipus muistne sõjamees Vana-Toomas, meie kodulinna sümboolne valvur. Olete jõudnud ajaloolisele Raekoja platsile. 13. sajandist pärinev raekoda on meie linna tõeline pärl, mis meelitab end imetlema tuhandeid turiste tervest maailmast. Siit on jaam juba käeulatuses. Lähete läbi joonkitsa Voorimehe tänavale, kuni jõuate Vaksali tänavani, mille lõpus Teid tervitab alati külalislahke Balti jaam.

28. Tuginedes otstarbele, koosta ühest ja samast marsruudist kaks teejuhise varianti:

- a) esimese ülesandeks on täpse ja kiire kohalejõudmise kindlustamine;
- b) teisele lisandub veel teekonna meeoleolukas kirjeldamine.

Teejuhise aluseks võib olla kas oma kodukoha ümbrus, mingi linn või üldtuntud vaatamisväärsus jm. Näiteks: «Tee kodust kooli». «Kõige lühemat teed kaudu linna». «Jaamast ülikooli peahoone juurde». «Kuidas sõita Suurele Munamäele» jne.

Kummas variandis on piltliku tähendusega sõnade kasutamine otstarbekas, kummas mitte?

29. A. Selgita, missugust vett võib nimetada a) kristallselgeks, b) vahutavaks, c) peegelsiledaks, d) sädelevaks. Kirjuta need õigesse kohta:

kärestikus voolav vesi

allikavesi

meri päikesepaistelisel päeval

veepind tuulevaiksel päeval

B. Missuguse ühise sõnaga nimetatakse a) lindude munemiskohta, b) tulekollet, c) teatud hulka halbu inimesi? Koosta kolm lauset, kasutades seda sõna ülalnimetatud tähendustes:

a)

b)

c)

V. KUIDAS MOODUSTADA KÕNEKUJUNDEID

Sõnade mitmetähenduslikkus, millega eespool tutvusime, on aluseks kujundite moodustamisele. Kujund muudabki väljenduse piltlikuks. Nii esineb sõna *kuld* esimeses lauses otseses tähenduses, teises aga kujundina:

a) **Kuld** on hinnaline metall.

b) Vili kolhoosipõllul on nagu **kuld**.

30. A. Meenuta varem õpitud kõnekujundeid: epiteeti, võrdlust, isikustamist ja metafoori.

B. Millises alljärgnevas lauses esineb sõna *veerema* piltlikus tähenduses? missuguse kujundina?

a) Ratas veereb mäest alla.

b) Päike veereb silmapiiri taha.

31. Koosta lauseid, kus sõnad *sipelgapesa*, *kirev vaip*, *tume müür*, *allikavesi*, *kuld*, *meri*, *kass* esineksid kord otseses tähenduses, kord **võrdlusena**:

1) sipelgapesa: a) *Meie metsades võib leida rohkesti sipelgapesi.*

b) *Raamatukauplus kihab loendamatu kirjanahuvilistest nagu sipelgapesa.*

2) kirev vaip:

.....

3) tume müür:

.....

- 4) allikavesi:
- 5) kuld:
- 6) meri:
- 7) kass:

32. Lõpeta alljärgnevad laused võrdlustega.

1. Tuulevaikse ilmaga on merepind
2. Kuldsed viljaväljad lainetavad kerge tuulega
3. Lennukilt paistavad meile inimesed
4. Lipp lehvis laevamastis
5. Paat oli lainetava mere võimuses
6. Meie klassis on vallatu poiss
7. Aeg lendab kiirelt
8. Eemalt paistavad vabrikukorstnad
9. Taamal kõrguvad sirged kraanad

Näidis. Taamal kõrguvad kraanad nagu kõhnad hiiglased
(või: Taamal kõrguvad kõhnade hiiglastena kraanad).

33. Leia alljärgnevatest lausetest **isikustamisi** ja selgita, mida nad väljendavad. Leia neist lausetest epiteete.

1. Hõbedane täiskuu muigab sõbralikult ja soovib kõigile head ja rahu-likku und. 2. Kelleks saada? Sellise küsimuse esitas mulle tänavune kevad. 3. Pavel Kortšagin talus kangelaslikult oma rasket haigust, talus hädaldamata, ehkki organism oli temale igaveseks truudust murdnud. 4. Öuele astub videvik. 5. Väljas möllab sügismaru, katus ägab ja oigab tuuleililide käes. 6. Pikkamisi saabus talv. Pakane maalis jäälilli akendele ja kaanetas jõgesid. Kuused ootasid juba nääripühi. Tasa sahistasid nad oma uhkeid oksid. 7. Raske ja vaearikas töö on ta näole vajutanud sügavaid murekurde ning juustesse puistanud hõbehalle niidikesi. 8. Põld tervitab mind juba kaugelt oma rohelusega.

34. Koosta lauseid, kus sõnad *tervitama*, *magama*, *unne vajuma*, *igavust tundma*, *vingerdama*, *vaikima*, *kõnelema*, *vihastama*, *erutuma* esi-neksid kord otseses, kord üle kantud tähenduses.

1) *tervitama*: a) *Õpilase kohus on vanemaid inimesi viisakalt tervi-
tada.*

b) *Pilvedki tervitavad rõõmsaid matkamehi.*

2) *magama*:

.....

3) *unne vajuma*:

.....

4) *igavust tundma*:

.....

5) *vingerdama*:

.....

6) *vaikima*:

.....

- 7) kõnelema:
- 8) vihastama:
- 9) erutama:

35. Leia alljärgnevatest lausetest **metafoore** ja selgita, mida nad väljendavad.

1. Ehitusplatsil lööb ekskavaator raevukalt ja üleni värisedes oma kihvad sitkesse maapinda. 2. Vaatasin, kuidas päikese hõoguv nägu silmapiiri taha kadus. 3. Pavel Kortšagin suutis läbi murda surma raudsest rõngast ja endale uuesti tee ellu rajada. 4. Hakkasin arstikutsest mõtteniiti kerima. 5. Jälle hakkab tuksuma laeva süda. 6. Fašistide vägivald puhus rahva hinges vihaleegi lõkkele. 7. Minu vanaisa lapsepõlv möödus neil aastail, kui meie maal möllasid revolutsioonileegid. 8. Palju aastaid on ajamerre kadunud Suure Isamaasõja kangelaslikest päevadest. 9. Tallinna kohal võib näha taevasse tõusvaid tornkraanade sihvakaid nooli. 10. Kaugel nähtamatul kaljul vilgub vaevalt märgatav majakasilm. 11. Kuuskede oksad kaarduvad raskete lumepatjade all, kändudel on valged mütsid.

Metafooril on väga palju ühist võrdlusega, metafoor ongi peidetud võrdlus. Alljärgneva lause mõte on edasi antud võrdluse teel: *Õpetaja — see on nagu hoolitsev ja range ema, kelle lasteks on õpilased.* Meil pruugib nagu ära jätta, ja võrdlus muutubki metafooriks: *Õpetaja — see on hoolitsev ja range ema, kelle lasteks on õpilased.* Siingi võime kergesti võrdlust märgata, kuigi peidetud kujul. Järelikult on mõlema lause mõtegi üks ja seesama. Seda, et õpetaja on sinu emalik kasvataja, väljendavad peaaegu ühtviisi nii võrdlus kui ka metafoor. Metafoor tegi seda ehk pisut veendumumalt, kindlamalt. Viimati mainitu poolest metafoor õieti võrdlusest erinebki.

36. Alljärgnevad laused sisaldavad vaheldumisi sõnale *lõvi* rajatud metafoore ja võrdlusi. Leia need ja kirjuta oma otsus kujundi peale, kasutades vastavaid lühendeid (mf., vrld.).

1. Ta tahtis olla küll lõvi, aga osutus hoopis jäneseks. 2. Spartacus astus lõvina võitlusse. 3. Ta karjub teiste inimeste peale nagu lõvi.

4. Huviga jälgiti ajalehtedest Briti lõvi märatsemist. 5. Jaan oli võrkpalliväljakul ehtne lõvi. 6. Nüüd hakkas lõvi mõirgama: koselt tormas alla suurvesi. 7. See kapten on vana merelõvi. 8. Endast nõrgemate seas tundis ta end kui lõvi. 9. «Oh sa mu lõvikene!» ütles vanaema, silitades poisi pead. 10. Isegi jänes võib muutuda lõviks, kui tikutakse ta poegade kallale.

37. Koosta lauseid, kus sõnad *päike, kevad, sügis, pärl, tuli, leib* esineksid kord otseses tähenduses, kord metafoorina:

- 1) päike: a) Päikeseta oleks elu maakeral võimatu.
b) Vanaema on minu lapsepõlve päikene.
- 2) kevad:
- 3) sügis:
- 4) pärl:
- 5) tuli:
- 6) leib:

38. A. Väljenda järgmised võrdlusi sisaldavad laused metafoori abil.

1. Aeg lendab kiirelt nagu linnutiivul.
2. Meie klassis on üks vallatu poiss kui naaskel.

3. Tõusva päikese kiirtes sätendavad kastepiisad nagu pärlid.

4. Roninud üles tellingutele, tundsin end sealse avaruse taustal piskese putukana.

Näidis. *Aeg lendab kiirelt nagu linnutiivul* (võrdlus).

Aeg lendab linnutiivul (metafoor).

B. Väljenda järgmised metafoore sisaldavad laused võrdluse abil.

1. Ema silmis süttib rõõmus lootusetuluke.

2. Taevas vilguvad üksikud tähesilmad.

3. Kombain sõidab kuldkollasel viljamerel.

4. Raamat on tarkuse allikas.

5. Kui merelt saabub kaluripaat, muutub rand kibedalt töötavaks sipelgapesaks.

Näidis. *Ema silmis süttib rõõmus lootusetuluke* (metafoor).

Ema silmis süttib rõõmus helk nagu lootusetuluke (võrdlus).

C. Moodusta sõnadest *tulekahju, lillevaip, koiduvalgus* nii võrdlusi kui metafoore sisaldavaid lauseid.

1) tulekahju: a)

b)

2) lillevaip: a)

b)

3) koiduvalgus: a)

b)

39. Väljenda metafoori abil järgmisi mõtteid:

1) näole on tekkinud pettunud ilme (*ülekande aluseks on näo pikkuse muutumine*):

2) palju inimesi suundub lauluväljakule (*ülekande aluseks on voolav vesi*):

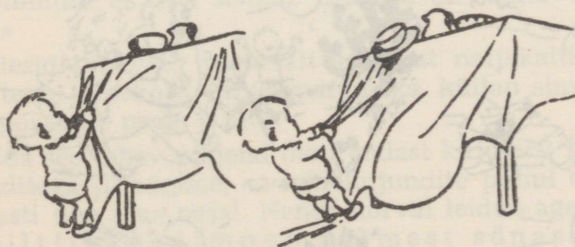
3) ta ei räägi sõnagi (*ülekande aluseks on ukse lukustamine*):

4) see inimene on paljudele heaks eeskujuks (*ülekande aluseks on majakas, mis oma tulega laevadele teed näitab*):

5) kõikide rahvaste vahel valitsegu püsiv rahu (*ülekande aluseks on selge taevast*):

Näidis. Näole tekkis pettunud ilme — Nägu venis pikaks.

40. Meie ees on kuulsa taani kunstniku Herluf Bidstrupi pildisarjad. Vali endale meelepärasem ja koosta selle alusel humoristlik jutuke.

«Väsitav päev»

«Metslased»

41. A. Leia antud sõnade kohta võimalikult rohkesti mitmesuguseid kujundeid:

- 1) hurtsik
- 2) väikesed majakesed
- 3) kultuuripaleed
- 4) pargid ja staadionid
- 5) tehased
- 6) põllusiilud
- 7) suured viljaväljad

B. Saadud väljendeid kasutades koosta lühikirjand teemal «Enne ja nüüd».

VI. KÕNEKÄÄNUD.

Meenuta, kuidas sa väikevenda korduvalt oled keelanud oma koolivihikutesse joonistamast, aga tema sellest kiusatusest lahti ei saa ega saa. Siis prahvatad südametäiega: «Kui palju ma olen sulle rääkinud, et minu koolivihikuid ei tohi sodida, aga see on sulle nagu hane selga vesi!»

Ütlesid tabavalt, mõjuvalt ja pisut naljakaltki. Niisugune hea ütlemine teeb teinekord tujugi paremaks, küllap sinugi pahameel sõnakuulmatu poisikese peale jahtus.

Mida see tabav väljend õieti endast kujutab? Eespool tutvusime kõnekujunditega ja nägime, et kõnekujundite puhul esineb sõnade piltlikkus enamasti ühe sõna najal. Nende kõrval leidub aga ka selliseid väljendeid, kus piltlikkus ilmneb mitmest sõnast koosneva ühendi najal. Nii on see näiteks kõnekäändude puhul («nagu hane selga vesi»), mida sinagi väikevenna puhul kasutasid. Nad sisaldavad alati üht või teist kujundit, võrdlusi aga eriti sageli («kadus nagu tina tuhka»).

Kõnekäänd ongi mitmest sõnast koosnev piltlik väljend, mis muudab keele ilmekaks ja elavaks. Seepärast ei leidu vist ühtegi inimest, kes nende kasutamist väldiks.

42. Selgita, millistes lausetes esineb kõnekäänd, millistes mitte.

1. Tallimees võttis ohjad pihku ja sõit algas. Naised võtsid majapidamise ohjad kõvasti pihku. 2 Viga jäi kahe silma vahele. Kahe silma vahel oli tal väike arm. 3. Ega tarkus pole varnast võtta. Mantel tuli varnast võtta.

43. Väljenda järgmisi lauseid kõnekäändude abil.

1. Tal on halb tuju — ta astus voodist vasaku jalaga välja.

.....

2. Pea seda hästi meeles.

3. Poiss muutus korratuks ja sõnakuulmatuks.

.....

4. Isal tuli töötada väga palju.

.....

5. Huvi kadus kiiresti.

44. A. Loe tähelepanelikult läbi järgmised laused.

- 1) Onu vedas väikest poissi ninapidi.
- 2) Poeg elab isa kaela peal.
- 3) Mees sattus vihma käest räästa alla.
- 4) Otsustaval momendil kaotas väravavaht pea.
- 5) Oma jutuga valas mees õli tulle.

B. Ülaltoodud lausete alusel on kunstnik E. Valter joonistanud vastavad pildid:

Otsusta, missuguse lause juurde iga pilt kuulub. Milles seisneb kunstniku eksimus?

C. Kuidas ülaltoodud lausete mõtteid väljendada ilma kõnekäändudeta?

45. Kasuta lausetes järgmisi väljendeid:
soola sisse, sain pika nina, puhkab loorberitel, vesi ahjus, võta näpust.

46. Mõtle, kas kõnekäände sobib kasutada elulookirjelduses, spordikooli astumise avalduses, kirjandis suvemälestustest, koosoleku protokollis, põnevas seiklusjutus, seinaleheartiklis halvasti edasijõudvast õpilasest? Sobivale sõnale tõmba joon alla.

47. Koosta jutuke «Magasin sisse», kasutades kõnekäände ja vanasõnu.

VII. VÄLJENDUSE LÜHIDUS JA SELGUS.

Hea väljendus nõuab lühikest ja selget sõnastust. Oled kindlasti tuttav pikkade ja paljusõnaliste kirjanditega, mis aga ometi on väga sisuvaesed. Kirjandit kirjutades peame silmas, et igal lausel, igal sõnalgi oleks mõte, see tähendab, et nad mõttekäiku või kujutatavat tegevust edasi viiksid ning pilti oluliselt täiendaksid.

Et selleni jõuda, peame õppima olulist märkama, peame arendama endas oskust leida asjade, nähtuste, sündmuste põhisisu. Peame teadma, mis on esmajärgulised ja teisejärgulised tunnused. Kui näiteks on vaja selgitada, mis tähendab sõna *kool*, siis märgime eelkõige, et see on õppeasutus, ja alles seejärel toome esile teisejärgulised tunnused: neljakorruseline, uus, suur jne.

Maailmakuulus vene kirjanik A. Tšehhov on olulise märkamise vajadust alati tugevasti rõhutanud. «Lühidus on ande öde. Kunst kirjutada, see on kunst koondada,» ütles ta.

48. A. Nimeta järgmiste sõnade esma- ja teisejärgulised tunnused:

Järv, Ülemiste järv; puu, õunapuu, tamm; linn, Tartu; rong, elektrirong, Moskva—Tallinna rong; maja, kultuurimaja; sõiduk, auto, «Moskviš».

B. Kriipsuta alljärgnevas lausetes alla kõige olulisemad sõnad.

1. Lapsed töötasid aias rõõmsalt ja üksmeelselt.
2. Lõbus pioneeride laul kajas kaugele.
3. Suure huviga loen ma raamatut, mille sain üleile tädilt kingiks.

49. A. Mis on alljärgnevas kirjas kõige olulisem?

Kallis isa ja ema!

Varsti on meie laagripäevad lõpukorral. Need olid küll väga toredad, aga ka kojuigatsus on suur. Sõidan koju reedel, 20. augustil Tallinn—Leningradi rongiga. See jõuab Rakverre hommikul kell 9.15. Tulge mulle jaama vastu!

Vääna, 16. august 1965

Teie poeg Kalju.

B. Koosta ülalesitatud kirja alusel telegramm.

TELEGRAMM.

.....
.....

.....
.....
C. Kõrvalda sellest telegrammist kõik üleliigne.

TELEGRAMM.

Tartu linn Pargi tänav maja number 6 korter 4 Jüri Kuusk.

Sõida Tallinna 15. juuli õhtul Minski rongiga, mis jõuab Tallinna kell 21.50. Tulen Sulle jaama vastu.

Sinu vend Jaan.

50. Esita alljärgnev kirjand lühendatult, sõnastuslike parandustega. Mis on iga löigu peamine mõte? Pealkirjasta löigud.

Vanametalli kogumas.

Meie pioneerirühm otsustas koguda vanametalli. Rahvamajandusplaani täitmiseks vajab meie maa palju metalli.

Kogumistööd tegime kollektiivselt. Saabus hommik ja minu juurde tulid kaks poissi. Läksime koos hoovidesse otsingutele. Ühes majas anti meile vana raudvoodi. Tegime sellest kandraami ja panime sinna kogutud raua. Seal olid praeahjud, ämbrid, pannid ja igasugused muud vanad asjad. Kõiki neid kandsime röömsalt. Asjad kolksusid röömsalt meie sammude taktis nagu muusika. Leitud vanaraua andsime üle kooli kogumispunkti.

Meie kogusime palju vanarauda. Kõik töötasid üksmeelselt, hea tujuga. Me teadsime, et vanametall sulatatakse üles ja sellest tehakse traktoreid, kombaine ja igasuguseid teisi masinaid. Seda kõike vajab meie kodumaa.

Löikude pealkirjad:

I.

II.

III.

51. Alljärgnevale sisukokkuvõttele tuginedes koosta kirjand. Taotle võimalikult kokkusurutud, ent sellegipoolest piltlikku sõnastust. Ära unusta, et iga uus mõte algab uuest lõigust. Leia kirjandile sobiv pealkiri.

Puhkus metsas pärast väsitavat rännakut. Muljete vahetamine. Lõunasöök. Laagripaiga kordaseadmine. Pioneerijuhi ettepanekul arutatakse küsimust, kas jätkata matka või siirduda koju. Otsus.

Kirjandi kirjutamine, nagu oled kindlasti kogenud, pole sugugi lihtne ülesanne. Hea kirjand nõuab kõigepealt hoolikat aine valikut, s. t. ta peab sisaldama olulist, huvitavat ja ilmekat materjali. Kirjandi-materjali väljaselgitamise järel on vaja mõelda selle esitamise järjekorrale. Selleks koostatakse k a v a. Järgnevaks tähtsaks etapiks on s õ n a s - t a m i n e, s. t. kavakohaste mõtete kirjanemine. Siin pöörame peatähelepanu väljendusviisile, hoolitsedes, et see oleks ladus, selge, ilmekas ja keeleliselt õige.

Peame meeles, et kirjand, milles pole tunda kirjutaja kaasaelamist, on ebaõnnestunud. Ainult see kirjand on nauditav, kust hoovab autori suhtumist, kaasaelamist.

52. Anna hinnang alljärgnevale kirjandile. Milliseid puudusi sellest leiad? Mis tuleks kirjandi sisuliseks ja sõnastuseliseks parandamiseks ette võtta? Kuidas kirjandi sisu on kooskõlas kirjandi pealkirjaga?

Meeldejääv ekskursioon.

Meie noortel on avarad võimalused ekskursioonideks ja matkadeks. Meie kasutasime seda võimalust ja sõitsime mandrile ekskursioonile.

Õhtul pakkisin tarvisminevad asjad kohvrisse. Õhtu saabudes tuli hakata minema koolimaja poole. Ööbisime internaadis. Öö läks nii ruttu, et vaevalt said magama heita, kui juba tõuse jälle üles.

Hommikul pidi auto üsna vara kohale tulema, kuid ei tulnud. Ootamise aeg kujunes väga pikaks. Jäi mulje, et auto ei tulegi.

Kui auto lõpuks tuli, oli kõigil hea meel. Panime oma asjad autosse ja nii algaski meie ekskursioon. Kui olime jõudnud Kuivastu sadamasse, tundus, nagu oleks pool teed juba söidetud. Virtsu sadamast suundusime edasi sisemaa poole.

Meie käisime Mahtra ülestõusu mälestussamba juures. Seal tegime suurema peatuse ja sõime. Siis läksime edasi Peipsi järve äärde. Esimese öö veetsime Alatskivi koolis. Järgmisel päeval jõudsim Narva. Seal käisime veehoidla juures. Öö veetsime ühes Narva koolis. Järgmisel päeval hakkasime sõitma Tallinna. Õhtul käisime tsirkuses ja ostsime jäätist. Järgmisel keskpäeval hakkasime Saaremaale tagasi sõitma. Õhtuks jõudsimegi koju.

Ekskursioon meeldis mulle väga.

53. Eelmises ülesandes toodud kirjandil oli juuresolev kava. Võrdle, kuivõrd kavapunktid on kooskõlas kirjandi sisuga.

Kava.

1. Ekskursioonid laiendavad meie silmaringi.
2. Meie klass otsustas sõita mandrile ekskursioonile.
3. Ettevalmistused ekskursiooniks.
4. Sõit Kuivastusse.
5. Meeldejääv merereis.
6. Tutvumine Mahtra vaatamisväärsustega.
7. Imekaunis Peipsi!
8. Tutvumine uue ja vana Narvaga.
9. Iidses Tallinnas.
10. Mida see ekskursioon mulle andis.

54. Koosta kirjand «Meeldejääv ekskursioon».

VIII. SAGEDAMINI ESINEVAID SÖNASTUSVIGU.

Kirjandi esimese variandi koostamisel tekib harilikult rohkesti vigu. Kui autor tunneb tähtsamaid õigekirjutus-, grammatika- ja sõnastusreegleid, võib ta oma esialgsed komistused suuremalt jaolt ise kõrvaldada. Selleks tuleb tal kirjutatu mitu korda tähelepanelikult läbi vaadata. Pidagem meeles: ainult hoolas töö kirjutatava kallal tagab selle keelelise korrektsuse, lühiduse, täpsuse ja tabavuse. Töö algvariandi kirjapanek on märgatavalt lihtsam kui viimistlemine. Alles see, kuidas keegi oma kirjandi kallal töötab, näitab tema nõudlikkust enda suhtes, tema andekust ja kirjanduslikku maitset. Pange tähele, et kõik sõnameistrid näevad tõsist vaeva oma teoste, nii suurte kui väikeste kallal, enne kui need lugeja kätte lähevad.

Õppigem kõrvaldama sõnastusvigu ja oma tööd viimistlema!

VII klassi õpilastel esinevad kõige sagedamini vead sõnade tähenduses, sama sõna kordamises, ühildumises ja sõltumises, kaudse kõne tarvitamises, sõnade järjekorras, tarbetute sõnade kasutamises jne. Võtame nimeetatud eksimused ligema vaatluse alla.

Järgnevas esitatakse rida harjutusi, mis on koostatud peamiselt õpilaste töödest võetud lauseist. Nende parandamine aitab eksimusi vältida või siis silma teritada vigade nägemiseks oma töös.

Pea meeles! Mitte kirjandi pikkus pole esmajärguline väärtuse mõõdupuu, vaid selles avaldatud mõtted ja tähelepanekud ning nende õige, ilmekas väljendus.

EKSIMUSED SÖNADE TÄHENDUSES.

Sõnu tuleb tarvitada neile omases tähenduses. Selle nõude vastu eksimine muudab väljenduse vigaseks. Jälgi sõnade *oma ~ enda, järele ~ järgi, käsitama ~ käsitlema ~ käsitsema, ennem ~ enne, enamus ~ enamik, vahest ~ vahel, iga ~ igaüks* tähendust!

55. Kirjuta lünka õige sõna: *igal — igaühel, enda — oma, käsitab — käsitleb, põrkuvad — põrkavad, siseneb — tuleb, ennem — enne, omale — endale, järgi — järele*. Väärale tõmba kriips peale.

1. Kõigis oma teostes on Gorki näidanud lugejaile vaeste inimeste võitlust enda elu säilitamise eest tolleaegses ühiskonnas.
2. Kahtlemata on igal oma huviala, millele ta pühendab enda vaba aja.

3. «Mahtra sõda» käsitab eesti talupoegade elu teoorjuse ajal.
4. Talupoeg ilma maata on nagu meremees kuival maal — nad mõlemad tunnevad millegi järgi puudust.
5. Ta võitis kohe algul omale poolehoidjaid.
6. Nüüd ta teab, et tema elu ei kuulu temale omale
7. Nende unistused pörkuvad kokku tegelikkusega.
8. Poiss oli tuinud palga järgi
9. Iga päevaga siseneb kooli midagi uut ja ilusat.
10. Tahame abistada enda kodukolhoosi.
11. Koolis leiab iga õpilane omale sobiva eriala.
12. Ennem mõtle, siis ütle!

56. Asenda lünga ees olev sõna õigega. Väärale tõmba kriips peale.

1. Kui ehitusplatsile jõudsimel, oli enamuse inimesi juba kohal.
2. Sinna saabudes arvasid töölised selle paari aastaga valmis ehitada.
3. Nõukogudemaal on igal inimesel elukutse valitud enda soovi kohaselt.
4. Meie koolis oli enamuse poisse huvitatud merest.
5. Kas sa vahest sellele ka oled mõelnud?
6. Mõned elavad Zoja Kosmodemjanskaja, teised aga Pavlik Morozovi ehk Oleg Koševoi järgi.
7. Mees hakkas otsustavalt rünnakule.
8. Tee kosmosesse avas inimene, kes ei kartnud enda elu pärast.
9. Rannast kostuvad juba üksikud häälled.
10. Kuid siis tuleb lahkuda ja valida omale töökoht, kus hakkad töötama ja kus leiad jälle omale uued sõbrad.

57. Järgnevais lauseis on kasutatud mõningaid sõnu väärast tähenduses (*omale — endale; organism — organ; lahti saama — koolist vabanema; tulla — kujuneda; terve lend — kogu lend; mälestusi — sündmusi, elamusid; käsitlema — käsitsema; tujuküllaste — heade; ennem — enne; abistatakse — aidatakse*). Leia need ja paranda!

1. Palju aastaid otsiti teed inimese peamise organismi — südame juurde. 2. Kevad on aastaaeg, millal saavad lahti tuhanded noored ja hakkavad rajama omale teed ellu. 3. Meie klassil seisab ees ekskursioon Saaremaale, mis tootab tulla väga huvitavaks. 4. Tahaksin meenutada mälestusi ühest kaunist pioneerilaagrist Võrtsjärve ääres. 5. Terve lennu vältel jälgis ta maad. 6. Pärast sain ma aru küll, et ennem on vaja kõigegega tutvust teha ja alles siis tööga pihta hakata. 7. Seal õpitakse käsitlema mitmesuguseid masinaid, mida kasutatakse põllumajanduses. 8. Muidugi ei unustata suvel tööd: abistatakse jõudumööda kaasa koolimajade ehitamisel. 9. Niisiis loodame, et iga õpilane, kes läheb suvelaagrisse, tuleb sealt tagasi tujuküllaste muljetega.

SÕNADE KORDUMINE.

Sõna või sõnatüve tarbetu kordamine on väljendusviga, mis näitab kirjutaja sõnavara vaesust ning muudab teksti lohisevaks, igavaks ja halliks. Kordumise vältimiseks peame üht ja sama mõistet väljendama eri sõnadega (nn. sünonüümidega).

58. Leia, missuguseid sõnu on kasutatud vasakpoolses tulbas olevate mõistete asemel, ja tõmba neile joon alla.

Mõiste	Milliste sõnadega väljendatud
jutustama	Pärast kalalt tagasijõudmist on rohkesti pajatada ning teistele oma äpardustest ja kalasaagist rääkida.
käima	Päeva jooksul jätsime seljataha veel palju kilomeetreid, kohtusime ühe teise laagri pioneeridega ja pidasime ka pallilahingu maha.
võistleva	Õhtu saabudes lõime üles kaasavõetud telgid ja lõkketuli hakkas lõbusalt loitma.
püstitava	Juba vanasti hellitasid inimesed julgeid lootusi lendamisest ja kosmose vallutamisest.
põleva	Kui paber oli põlenud, siis võtsid tuld ka halud.
unistama	Veel kaua kestavad tants ja laul lõkke juures, kuni fanfaar kutsub laagripere puhkama.
põleva hakkama	
magama	

Mõiste	Milliste sõnadega väljendatud
kostma	Hommikul vara, kui päikesekiired on kuldamas mändide kõrgeid latvu, kaigub üle kogu laagri uljas fanfaarihüüd.
arenema	Teise maailmasõja ajal tegi lennutehnika suure hüppe edasi.
lennuk	Meie kodumaa õhuhiiglasid võib kohata nii kodumaa kui ka välismaa liinidel.
minema	Ta tungis ka senitundmatutesse paikadesse, otsis sealt maavarasid ja muid rikkusi.
kool	Nad võivad oma teadmisi täiendada õhtukoolides ja teistes õppeasutustes.

59. Jäta korduvad sõnad (sõrendatud) ära või asenda teistega. Tarbe korral muuda lausete sõnastust.

1. See laagri lõke jääb kauaks meelde ja tänavu me teeme selleks kõik, et tulla jälle esikohale ja süüdata lõke. 2. Tõsi, need lennukid polnud sellised nagu praegused lennukid. Nad polnud nii kiired ega suutnud tõusta nii kõrgele kui tänapäeva lennukid. Kuid lennukeid täiustati ja nüüd on neid mitmesuguseid. 3. Lahkuda ei tule mitte üksnes vanadest klassikaaslastest, vaid ka vanast koolist. Meie vana kool on inetu, väike ja inetu puumaja. 4. Nad siirduvad varsti tagasi kahele tööalale, see on piimandus ja õmblemine. Mulle meeldib väga õmblemine, sest olen käsitöötundides õmmelnud endale pluusi, seeliku ja teisi väiksemaid esemeid. Tahan ka teistele õmmelda. 5. Ta sai mõisas peksta, kuid ta ei teinud häältki. 6. Tal tuli saapal tald ära, ta mõtles meelekibedusega, et ta langeb rivist välja.

7. Teel leidsin endale ka kaaslase. Tema sõitis ka samasse pioneerilaagrisse. 8. Saanud üle nendest, asuti raskemate ülesannete kallale. Kandenega saadi hakkama. 9. Radiosanti lühiteateid Moskvast. Me kuulasime huviga sel päeval radiot. 10. Kooliaastad mööduvad väga kiiresti. Koolis on tore käia.

60. Jäta korduvad sõnad ära või asenda teistega.

1. Seepärast võttis rahvas uuesti relvad ja kukutas ka Ajutise Valitsuse ning nüüd asus rahvast juhtima Lenin. Tema andis rahvale kõik maa ja tehased ning rahvas sai ise oma maa peremeheks ja asus ehitama uut elu.

2. Seetõttu võib öelda, et ka kõige julgematel mõtetel pole piire ja kõige julgemad unistused täituvad.

3. Kuigi see minu soov ei peaks täituma, aga teine soov peaks ikkagi täituma: õppida iluaiandust.

4. Pärast ehitustehnikumi lõpetamist suunatakse mind ehitusele tööle. Töötan ehitusel hoolsasti. Pärast tehnikumi lõpetamist ei suunata mind kindlasti mitte lihttööliseks, vaid ma hakkan kindlasti tööle spetsialistina.

5. Kevad hakkab saabuma. Päike hakkab soojemalt paistma. Talv jätab varsti oma lumesajud ja külmad. Lumi hakkab sulama ja varsti hakkavad veed jooksma.

6. Kuid kõiki looduse saladusi ei suutnud inimesed siiski lahendada. Kuid need lahendatakse tulevikus ja see tulevik saabub ruttu.

7. Suvel kavatsen tööle minna, et aidata kaasa meie vanemate tööle. Kõige toredamaks tööks on suvel heinatöö.

8. Olles kindlalt tundma õppinud oma eriala, mis mind huvitab, olen kindlasti kindel, et tulen selle tööga toime.

9. Veel eelmisel sajandil ei tuntud aknaklaasi, ilma milleta me ei oska elada. Samuti ei tuntud elektrit, ilma milleta me samuti ei oska midagi peale hakata.

10. Vanasti tehti seda tööd käsitsi, ei tuntud veel masinaid, mis oleksid teinud seda tööd.

61. Asenda korduvad sõnad teistega; tee laused ümber, nii et väljendus muutuks ilmekamaks. Kasuta järgnevaid sõnu: *kool* — *õppeasutus*; *müüja* — *kaubandustöeline, kauplustöötaja*; *meeldima* — *huvitama, pealuma, köitma*; *õmblemine* — *käsitöö, rõivaste valmistamine, rätsepätöö*;

lastekasvataja — õpetaja, lasteaednik; lapsed — juurdetulijad; olnud — viibinud; Kilingi-Nõmme — mainitud koht; see — nimetatud, mainitud.

1. Nõukogude Liidus on väga palju koole. Neid on mitmesuguseid: algkoolid, keskkoolid, ülikoolid jne. Koolides õpib väga palju õpilasi. Varem aegadel võeti koolides õppemaksu, kuid nüüd seda ei tehta.

2. Kujunevad välja huvialad, mis sind huvitavad.

3. Ala, mis mulle meeldib, hakkas mulle meeldima sellepärast, et mulle meeldivad väga lapsed.

4. Alati tahtsin mina ikka müüja olla. Tihtipeale isegi tülitsetime selle üle, kumb on müüja. Müüja peab inimestega ikka hästi läbi saama. On igasuguseid müüjaid. Müüja ei tohi inimestega riielda. Müüja peab olema igati inimestele eeskujuks.

5. Mulle meeldib väga õmblemine. Sellepärast ma tahangi õmblemist minna õppima. Mul on kerge õmblemist õppida, sest tädi on õmbleja ja on juba mullegi veidi õmblemist õpetanud.

6. Juba siis olin ma rääkinud, et tahan hakata lastekasvatajaks. Nüüd ma siis otsustasingi hakata lastekasvatajaks.

7. Lapsi oli juba kohal palju ning mõned olid juba oma reisipaunad lahti pakkinud ning jooksid juba uusi lapsi vastu võtma.

8. Need päevad, mis me siin laagris oleme olnud, olid haruldaselt palavad.

9. 19. mail oli Kilingi-Nõmmel laager. Kilingi-Nõmme läksime bus-siga. Meie läksime Kilingi-Nõmme Keskkooli juurde, kuhu kogunesid kõik rajooni koolid.

10. See küsimus on nii mõnelegi kõvaks pähkliks, kuid see tuleb siiski katki hammustada.

62. Tõmba korduvatele sõnadele joon alla ja asenda need uutega või jäta ära, kui võimalik.

1. Kui koolis anti kirjutada kirjand, siis alustas ta seda juba varem, mitte tähtpäeva eelõhtul. Ta võttis ühe paberilehe, murdis selle pooleks ja vasakule poole kirjutas eeltöö. Eeltööde kirjutamisel ei kirjutanud ta neid kunagi tindiga, vaid pliiatsiga.

2. Oli tarvis ehitada selline seadeldis. Sellist seadeldist oli aga raske ehitada. Pikapeale ehtasid nad ka sellise seadeldise valmis.

3. Siis võib iga inimene lennata planeetidevahelisse ruumi. Ka mina avaldaksin soovi lennata planeetidevahelisse ruumi.

4. Oleme ennegi käinud niisugustel matkadel. Niisuguse matka korraldasime siis, kui ma käisin viiendas klassis.

5. Kalev lõpetas keskkooli. Kalev oli juba otsustanud, et läheb lennukooli. Ema ei olnud rahul, et Kalev lennukooli läheb. Kuid Kalev ei tahtnud, et ta unistus täide ei lähe, ning Kalev läks lennukooli. Lennukoolis õpib Kalev hästi.

6. On lõppemas kevad ja algab suvi ja tuleb mõelda, mida teha suvevaheajal.

7. Sügis toob endaga kaasa ka mitmesuguseid koristustöid. Ka meie teeme õppimise kõrval koristustöid. (Me käime kolhoosis kartuleid võtmas.) Igaüks peab aitama ka kodus teha koristustöid.

8. Puudel on lehed muutunud kollaseks. Eriti kollaseks on muutunud kaselehed, aga lepalehed langevad pruunidena.

9. Peedu on hakanud hoolsamini töötama. Ta on hakanud isegi oma riiete eest paremini hoolitsema. Ka oma juuste eest on Peedu hakanud hoolitsema, sest need ei ole enam turris.

10. Läksime suuskadel metsa sõitma. Sõitsime mitu tundi. Kui nägime jänesejälgi, sõitsime jälgi mööda. Nägime, et jäljed pöördusid kuuse alla... Viimaks pöördusime koju.

63. Paranda järgnevais lauseis tähendus- ja kordumisvead.

1. Püstitada omale eeskujuks selline inimene on meile kõigile auasi.

2. Need teosed aitavad mõista seda, kuidas elati ennem ja kuidas hakkame elama kommunismi ajal.

3. Laevu kasutatakse sellepärast, et veetransport on kõige odavam. Odav on ta sellepärast, et laevadele ei ole vaja sõiduteid teha. Meremehe elukutse meeldib just sellepärast, et saab palju sõita mereavarustel.

4. Sügiseti ja kevadeti näitab meri enda tõelist palet.

5. Arst võtab meid lahkelt vastu ja ravib meid kiiresti ja korralikult.

6. Nendest sean omale eeskujuks Birjukovi teose «Kajakas».

7. Raadio on väga kiiresti arenev teaduseharu.

8. Ta tegi tööd suure tööarmastusega. Talle hakkas see töö meeldima ja ta saavutas töös häid tulemusi.

9. Kujutan, kuidas kevadel maa, vabanenud lumekatte alt, hakkab kuivama.

10. Igaüks meist loeb raamatuid ja ma usun, et igaüks meist on lugenud ka raamatut «Järvesuu poiste brigaad». Igaühele on jäänud isesugused muljed sellest raamatust.

ÜHILDUMISVEAD.

Sõnastusvigade hulka tuleb arvata ka eksimused aluse ja öeldise ühildumises. Meenuta tähtsamaid aluse ja öeldise ühildumise reegleid järgnevate harjutuste varal.

64. Pane sõrendatud sõnad nõutavasse vormi ja anna vastav seletus.

1. Kaheksanda ja üheteistkümnenda klassi õpilastel s e i s a b ees pinges rikkad päevad. 2. Sageli rääkisid nad koolist, õpetajatest ja paljust muustki, mis olid kooliajaga seotud. 3. Kui leek nilpsab kuivi kuuseoksi, siis valgustatud ring laieneb ja pimedusest k e r k i b esile ähmaselt telkide kontuurid. 4. Rahvas ei suutnud seda taluda ning 1917. aasta veebruaris k u k u t a s i d tsaari. 5. Taheti teada, kuidas p e a b sellele lennule vastu elusolendid. 6. Alati olid ja on ka praegu inimestel suuremaid ja väiksemaid unistusi. 7. Hülgeküttide brigaad eesotsas brigadir Vassili Ivanoviga l ä k s i d reedel varahommikul hülgejahile. 8. Need peavad olema sellised, mis jääks meelde. 9. Meri ja meremehe elu m e e l d i b mulle. 10. Nemaadki o l e k s nagu aru saanud, missugune tore päev on täna.

65. Pane öeldis õigesse vormi ja anna sobiv seletus.

1. Osa pioneere läksid kalale. 2. Kui kukutati kodanlik valitsus, hakkas teadus ja tehnika kiiresti arenema. 3. Esialgul katsetati mitmete loomadega, aga enamik neist katseist ebaõnnestusid. 4. Raketi pardal oli samuti katseloomad. 5. Lennuväljal oli kuulsat teadlast vastu võtmas tema ema, naine ja lapsed. 6. Inimesed tulid tänavatele loosungite ja plakatitega, millel olid kirjutatud tervitusi Kommunistlikule Parteile. 7. Koos sellega ma saaks veel külastada Leningradi. 8. Külaskäisid meil ka Tallinna 2. Keskkooli VIII klass, kes andsid meile huvitava ja mitmekesise kontserdi. 9. Pärast kooli lähevad osa kolhoosi tööle. 10. Ikka tuli meelde eelolevad võistlused. 11. Vanemad on selle poolt, et ma jääks kolhoosi.

66. Järgnevais lauseis on 13 aluse ja öeldise ühildumise viga. Paranda need ja seleta.

1. Inimene arenes ja koos temaga arenes ka tehnika ja teadus. 2. Uue reaktiivlennuki ehitamisest olid osa võtnud palju teadlasi. 3. Start ja maandumine õnnestus suurepäraselt. 4. Minagi sooviks kunagi lennata reaktiivlennukiga. 5. Osa õpilasi lähevad edasi õppima keskkooli. 6. Kõige rohkem vajavad meid põllumajandus ja suurehitused. 7. Tore oleks, kui ma saaks arstiks, oskaks ravida inimesi. 8. Osa pioneere süütasid lõkke. 9. Nad võitlesid selle eest, et koolide uksed oleks avatud kõigile. 10. Kooli lõpetamisega kaasneb aga palju mõtteid ja kavatsusi. 11. Vahel, kui ema linna läks, sõitsin ka mina kaasa. 12. Suurem osa meist jäävad samasse kooli edasi õppima. 13. Ma peaks ka sellest koosolekust osa võtma. 14. Enamik meie klassi õpilasi suunduvad õppima keskkooli. 15. Kuid rahvas ei olnud sellega nõus, et teda nii koheldi, ja hakkas oma õiguste eest võitlema.

SÕLTUMISVEAD.

Laiendi kääne sõltub oma põhisõna tähendusest. Vale käände tarvitamist sel puhul nimetatakse sõltumisveaks. Neid eksimusi on õpilaste töödes rohkesti.

67. Vali sulgudes olevatest vormidest õige.

1. (Mul, mulle) meeldib laevadel sõita. 2. Esimesest kooliaastast peale hakati meile rääkima, kuidas käituda tänavail ja mujal (rahvarohketel kohtadel, rahvarohketes kohtades). 3. (Kõigil noortel lõpetajatel, kõigile noortele lõpetajatele) on lahti tehnikumide, instituutide ja muude koolide uksed. 4. Mitte kõik meie noored ei saa suunduda (linnadesse, linnades) ametisse. 5. Kui olid möödunud mõned päevad, igatsesin ma tagasi (koju, kodu). 6. Kaubandusalal meeldib (mul, mulle) töötada. 7. (Selle kohta, sellele) on väga raske vastata, sest erialasid on väga palju. 8. Me oleme uhked oma kodumaa (ülikiires, ülikiire) tehnika (arengus ja kangelaslikus võitluses, arengu ja kangelasliku võitluse üle) loodusjõududega, milles alati jääb võitjaks inimene. 9. Juba lapsepõlves unistas G. Titov (lendamisest, lennata) ja talle meeldis väga lennukit juhtida. 10. Alati teatas ta ka oma (olukorda, olukorrast). 11. Kuidas rahvas suhtus (esimesse kosmosevallutajasse, esimesele kosmosevallutajale)? 12. Praegu on Nõukogude Liit esikohal kosmose (vallutamises, vallutamise). 13. Juba siis, kui ilmub teade sellest, et varsti on käes päevad, mis malevanõukogu otsustas ära kasutada laagris (viibimisega, viibimiseks), valdab kõiki pioneere ärevus. 14. Inimesed unistasid kaugete merede taha (sõitmisest, sõita).

68. Pane sõrendatud sõnad õigesse vormi. Paranda sõnastust.

1. Ma sean end vagusalt vanaema kõrvale istuma ja jään kikkiskõrvu kuulama r a s k e t o r j a e l u, mida oli elanud vanaema. 2. Nad olid täie-

likult alluvad oma peremeestest ja mõisnikest. 3. Katselendurid, kes lendasid helikiirusega lennukis, olid väga kuulsad oma saavutustes. 4. Mõni kadestas tema joonistatud pildi üle. 5. Juba lapsepõlves unistas ta teostada kangelastegusid. 6. Inimesed unistasid lendu kosmosesse. 7. Valentina hakkas ammu huvi tundma lennundusest. 8. Tore on küll ainult mängida, kuid peab mõtlema ka uue õppeaasta alguseks. 9. Kalevipeog hoolitses riiki hästi. 10. Tiit rääkis üht filmi. 11. Hakkasime koju poole tüürima. 12. Ta hoolitses Aljõšat väga. 13. Vaatamata neid kortse oli vanaema ilus. 14. Filme ja teatreid vaadates tekib mul soov saada näitlejaks. 15. Sellepärast olen ka mina otsustanud õppima asuda põllumajandusse.

69. Pane sõrendatud sõnad nõutavasse vormi või asenda teise sõnaga.

1. Lennukeid ja autosid, oh neid polnud me veel enne kuulnudki, kui alles mõnikümmend aastat tagasi. 2. Tööle, mille õpetaja oli hinnanud kolmeks või kaheks, panin mina nelja või viie. 3. Aga vanaema küsis minult: «Miks sa selle lennuga nii huvitatud oled?» 4. Mujale ma praegu ei lähe, kui saan sügisel eksamist läbi, siis tulen kaheksandasse klassi. 5. Juba lapsepõlvest unistas ta lennukitest. 6. Mõningate riikide võimukandjad seda ei soovi ja ei taha aru saada sotsialistliku ühiskonna paremusi. 7. Juba XII saj. hakkasid inimesed huvi tundma teistest maadest. 8. Suvel meeldib minul töötada aias. 9. Tänu füüsika uurimisega hakati otsima võimalusi, kuidas lennata mootorite abiga. 10. Ma käin kolhoosis tööl ja abistan ka vanemaid heina teha. 11. Me võtsime võistlustelt osa nelja rühmaga. 12. Aastasadu on inimene unistanud õhku tõusta ja lennata teistele planeetidele. 13. Tehnikumi lõpetamisel töötan mõned aastad õpitud erialal. 14. Selleks et valida omal elus õige koht, tuleb hästi mõelda enne otsustavat sammu. 15. Kogu maailm juubeldas sellest suurest võidust.

70. Pane lünga ees olev määrus koos laiendiga õigesse käändesse ja seleta. Väärad vormid tõmba maha.

1. Järgmine suvi lähen jälle pioneerilaagrisse.
2. Nad pidid töötama hommiku vara, õhtu hilja. 3. Vahetunni aeg me mängime või jalutame. 4. Tuleva nädal
- kavatsen minna matkale. 5. Järgmine kord

tahaksin rohkem kala püüda. 6. Kui Marje esmaspäev kooli ilmus, ei teinud tast keegi välja. 7. Selliseid ilmu on see talv vähe olnud. 8. Kavatsen see suvi tädi külastada. 9. Kui õpetaja Marit järgmine nädal küsis, sai ta «viie». 10. Teine päev käisime kalal.

71. 7 lauset on sõnastuselt vigased. Nimetada viga ja parandus.

1. Ta kiindus oma poja Mitrofanisse.
2. Andres käis iga pühapäev staadionil.
3. Kuhu järgmistel aastatel ehitama hakata?
4. «Tasuja» kolhoos asub Kuimetsas looduslikult väga kaunil kohal.
5. Ta pettus kõrgema seltskonna elust.
6. Kõigepealt tuleb Mustamäe ehitustööd lõpetada.
7. See noormees kohaneb kiiresti igasugusele olukorrale.
8. Nüüd on aga pilt muutunud.
9. Üksinda olles kaldus ta unistustele.
10. Oleks seal olnud ainult organisatsioonilised raskused, oleks me neist kindlasti jagu saanud.

TARBETUD SÕNAD.

Mõnikord kasutavad õpilased tarbetuid sõnu, mis muudavad lause pikemaks, inetumaks, sageli ebaselgekski. Oskus ülearust vältida on hea väljendusvõime oluline eeltingimus.

72. Jäta tarbetud sõnad ära ja muuda vajaduse korral lause sõnastust. (Kollektiivne töö.)

1. Nagu me teame, et võivad täituda ka inimese kõige julgemadki unistused. 2. Mängisin koos teiste lastega ja alati leiutasime välja mõne uue ja huvitava mängu. 3. Rakett viis edukalt Nõukogude vimpli Kuu peale ja maandus ettenähtud rajoonis. 4. Poisid leidsid vee seest suure ahvena. 5. Vanemate inimeste käest kuulsin, et meremehed käivad kaugetel maadel ja oskavad paljusid keeli. 6. Kui auk ääreni täis oli, siis aeti muld peale ja tambiti ka see kinni. Osa maisi jäeti ka edasi kasvama, et vedada loomadele ette haljassööta. 7. Kui töö lõppenud, kogunesid poisid igal õhtul kokku ja veetsid vaba aega koos. 8. Päike tõusis Rosola metsa tagant, kui vanem Vello koos oma malevaga hakkas linnuse juurde lähenema. 9. Sead olid läinud Tagapere rukki sisse. 10. Pioneerid püstitasid telgid ise üles ning puhastasid ka telgi ümbruse sodist puhtaks.

73. Väldi üleasureid sõnu! Halvad laused sõnasta ümber!

1. Asetasin selle vee sisse ja me sõitsime edasi. 2. Mõnikord tekib mõte, et kuhu ma siis lähen, kui kooli ära lõpetan. 3. Mina sain sellest teada õe käest. 4. Kaunis raske on otsustada, missuguse töö peale minna. 5. Ja üldse läheb see aeg väga kiiresti. 6. Enne inimese kosmosesse minemist käisid kosmoses ära loomad. 7. Sõjaväes olles täitis ta alati antud ülesanded korralikult ära. 8. Kõiki neid ei jõua üles loetleda. 9. Olen kindel, et ajastul, kus lõhenevad ka kõige tugevama pähkli koored ja kus on leitud võti ka kõige keerulisema luku avamiseks, on ka võimalusi nende küsimuste lahendamiseks ja elluviimiseks. 10. Sellel lõkkel keedeti ka meile ära õhtusöök. 11. Kui me majja sisse astusime, siis esimeses toas me nägime pilte, mis olid välja pandud, ja Vilde kirjutusi tema isast, emast, lapsepõlvest ja kooliaastatest. 12. Mind on huvitanud juba alates kooli algusest peale kehakultuur ja ma olen kindel, et see eriala huvitab mind alati. 13. Meil kasutatakse jõgede energiat kasulikult ära.

74. Jäta tarbetud sõnad ära ja muuda vajaduse korral sõnastust.

1. Kuid ikka jätkati visalt katsetusi edasi. 2. Nüüd ongi käes see eksamite aeg. 3. Kord oli mul üks soov saada arstiks. 4. Meie lennukitel on õilis tulevik, mida kasutavad ära rahu põhimõttel. 5. Seitse pikka aastat on varsti mõne päeva pärast seljataga. 6. Nii näiteks unistasid hulk aastaid tagasi inimesed vanal ajal lennust õhus ja need unistused on täitunud. 7. Kevad, päike paistab soojalt ja peagi kahanevad hanged varsti. 8. See esimene laagripäev meeldiski mulle kõige rohkem. 9. Igal vabal ajal võtan kätte raamatu ja lähen aeda õppima. 10. Aga kõige tähtsam on see, et lõpetada seitsmes klass. 11. Kui eksamid on sooritatud hästi ning ühestki ainest suvetööd ei ole, siis möödub suvi ka justkui rahu-likumalt ning lõbusamalt. 12. Kui lõpetan kaheksanda klassi ära, siis asun mõnda eriala õppima. 13. «Vostok 2» tegi ümber maakera palju tiire ja maandus maapinnale tagasi.

EKSIMUSED OTSESE KÕNE ASENDAMISEL KAUDSEGA.

Otsese kõne asendamisel kaudsega tekib peamiselt vigu küsilause muutmisel kaudseks küsimuseks: selle algul kasutatakse vääralt sidesõna *et*. Samuti esineb eksimusi isikus. Järgnevas harjutuses ongi eeskätt seda tüüpi laused.

75. Paranda otsese kõne asendamisel tekkinud vead. Tarbe korral taasta otsene kõne.

1. Kaleb polnud veel lennukit lähedalt näinud ja kui nad kohale jõudsid, küsis ta, et kas need suured masinad ongi lennukid. 2. Paljud neist mõtlesid, et kas tõesti peab ilma emata viibima koolis tervelt neli tundi. 3. Küsiti üksteiselt, et miks kosmoselaevad ei sütti põlema. 4. Teadlased unistasid, et millal saab lennata inimene Maa kunstlikul kaaslasel kosmosesse. 5. Ema ütles mulle, et mis sa valetad. 6. Ta ütles: et koerad tegid. 7. Ta vastas, et ma olen näinud, ühel kivimajal on sellised klaasid ees. 8. Ma küsisin, et kuhu ta seda ust tassib? 9. Major Laiming küsis inimeste käest, mida te siit otsite? 10. Kiitusele vastas ta, et mina ei tantsi midagi hästi, et meil Balahnas oli tüdruk, kes hästi tantsis. 11. Pavel kannatas kõik valud välja ja kui talt küsiti, kuidas ta võib kannatada, siis ta ütles, et lugege «Kiin» läbi, siis saate teada.

76. Paranda ühildumis-, sõltumis-, tähendus-, kordumis- ja kaudse kõne tarvitamise vead ning nimeta juhtum. (Harjutuses on kokku 15 viga.)

1. Ühel sügispäeval üks noor autojuht küsis, et kas sa oled autot juhtinud.

2. Sellest on kasu ka mul omal.

3. Töölised oli väga sõbralikud.

4. Ise ma mõtlesin, et mida aeglasem sõidan, seda rutem kohale jõuan.

5. Kui poiste käest päriti, et kes on krohvija, müürsepp või tunneb mõnda muud tööd, siis olid nad tummad. Aga kui küsiti, et kes teist õppida tahab, siis kõlas vastus kõikide suust: «Mina, mina!»

6. Kui ma oleks traktorist, sõidaksin uudismaale.

7. Niisuguseid suurepäraseid võimalusi ei ole üheski kapitalistlikul maal.

8. Püstitati võistlus, kes kannatab rohkem leili.

9. Elukutse valikul tuleb lähtuda ka sellest, et kuidas olla kasulikum kodumaale.

10. Mõni kuu tagasi alustasin ooperi kirjutamisega.

11. Mis oleks, kui ma astuks merekooli ja õpiks meremeheks?

12. Juba rahuajal paistis ta teistest sealsetest noortest silma ennastalgava tööga.

EKSIMUSED SÕNADE JÄRJEKORRAS.

Üsna sagedased on eksimused sõnade järjekorras. Nende vigade hulgas on esikohal aluse ja öeldise paigutus siis, kui lause algab öeldise laiendiga (sel juhul peab pealause öeldis olema aluse ees). Palju eksitakse ka reegli vastu, mille järgi lause algul ei või olla kaht erilaadilist öeldise laiendit (eri määrused, määrus ja sihitis). Peamiselt nende kahe juhtumi kohta käivadki järgnevad harjutused.

77. Pane sõrendatud sõnad õigesse kohta lauses.

1. Kui lõpeb kool, siis kavatsen ma tööle minna. 2. Praegu kõik vist tahaksid, et lõpeksid eksamid hästi ja ootaks meid tore, tujuküllane koolivaheaeg. 3. Laagrites pioneerid tegelevad kõigega, mis huvitavad neid. 4. Laudas ma abistasin ema vasikate jootmisel. 5. Sügisel Peet kavatses kuhugi kooli minna. 6. Peo eelõhtul me ei läinud tavalisel ajal magama, vaid hiljem. 7. Ükskord heinamaal heinu kokku pannes ma ehmatasin väga. 8. Me kaua magada ei saanud, sest töö ajas tagant. 9. Eriti mulle meeldib lumesadu. 10. Teel kogu aja pärisin, missugune see koolimaja on. 11. Mul seekord polnudki muud meeles kui spartakiaad. 12. Juba vanasti inimesed unistasid väga paljudest asjadest. 13. Öhtuti lõkke ääres ajame juttu ja vahetame muljeid. 14. Järgmisel päeval lapsed sõidavad ära. 15. Pärast ekskur-

siooni osa õpilasi sõidab maale, aga osa läheb laagrisse. 16. Juba palju sajandeid tagasi inimesed ihkas õhus lennata, kuid see oli vaid unistus. 17. Lennu ajal kosmonaut teatas, et aparaadid töötavad normaalselt ja õnnetunne on hea. 18. Selles raamatus kirjanik jutustab ekspeitsioonist Veenusele. 19. Kõikjal puud on saanud endale suvise rüü. 20. Töökodades, kus olid raadiod, töölised kuulavad kas muusikat või päevauudiseid.

78. Järgnevais õpilaste töödest võetud lauseis on sõnade järjestus ebaõige ja esineb muidki eksimusi. Paranda vead! (Kollektiivne töö; 2 lauset on õiged.)

1. Meie maal kogu aeg tehnika areneb. 2. Noor Aafrika kirjandus on äratanud elavat huvi kogu maailmas. 3. Muinasjuttudes inimesed rääkisid niisugustest asjadest, mis nende ajal veel päris võimatud olid. 4. Kolmandal päeval sõit algas kodu poole. 5. Mulle väga meeldib mängida ja kasvatada endast väiksemaid lapsi. 6. Minu unistuseks juba ammu oli saada autojuhiks. 7. Lävimäel meie mängisime igasuguseid mängu. 8. Kui olid kõik pioneerid kohal, siis algas pioneeride paraad. 9. Kui hakkas mändide vahelt paistma meri, siis õpetaja ütles, et siin see laager ongi. 10. Mõni kilkab sellepärast, et talle hüppas konn jalale. 11. Olga mulle kirjutab, et temale meeldib kõige rohkem põllundus. 12. Ka praegu mõnes kapitalistlikus riigis valitseb niisugune olukord. 13. Laagrites on määratud päevad, millal käivad lapsi külastamas vanemad. 14. Rahvas kõikjal aplodeeris, nad olid uhked selle suure saavutuse üle. 15. Samuti löke tuli valmistada. 16. Peamiselt tulevad vara poisid kooli. 17. Aga siiski mõtted on järgmise tunni juures. 18. Enne kuu lõppu sai ka valmis basseini. 19. Igal suvel veetakse autodega loomadele vett, millele on paigutatud võrdlemisi suure veemahuga paak. 20. J. Liiv nõuab inimeste tööparast kujutamist ja tegevuse vastavust oma aja oludele.

79. Järgnevais lauseis on tähendus-, kordumis-, ühildumis-, sõnade järjekorra ja kaudse kõne tarvitamise vigu. Leia need ja paranda!

1. Pauli käest küsiti mitu korda, et kas ta komsomoli astub, kuid Paul vastas sellele eitavalt. Ükskord küsiti talt jälle, et kas komsomoli astud, ja Paul vastas: «Andke ankeet!» (Sõnade kordamine; kaudne kõne.)

2. Kõikjal kostus haavatute oigeid. (Väär sõna.)

3. Algul kolm aastat olen kolmanda liigi juht. (Sõnade järjekord.)
4. On aga veel brigaade, kus töölised ei suhtu töösse ausalt. Sellepärast ma mainisingi, et kõik brigaadid, kes tahavad töötada kommunistlikult, peavad paremini töösse suhtuma. (Sõnade kordumine.)
5. Kui meil oleks rohkem Pavel Kortšagini taolisi noori, oleks ma õnnelik. (Sõna kordumine, ühildumine.)
6. Suure Isamaasõja ajal sõjalaevastik võitles vapralt ning peksis halastamatult vaenlast. (Sõnade järjekord.)
7. Ma läheks tööle mahajäänud majandisse. (Ühildumine.)
8. Inimkonda ei rüüsta nüüd enam mingi haigus, sest teadus on teinud suuri ja hiilgavaid saavutusi arstiteaduskonnas. (Sõna tähendus.)
9. Leevakule jõudes küsiti talt, et mida ta teha oskab. (*des*-lühend; kaudne kõne.)
10. Noormees jutustas enda elukutsest. (Sõna tähendus.)
11. Esimesed päevad Paulile olid rasked. (Sõnade järjekord.)

12. Jah, tore on kaluri töö! Mitte ükski kaluril ei ole tore töö, vaid kõigil, kes töötavad, on tore töö. Aga tõsi on see, et iga töö on kasulik kodumaale. (Sõnade kordumine.)

13. Tahtejõud, püüe ja püsivus viis eesmärgile. (Ühildumine.)

80. Paranda sõnastusvead!

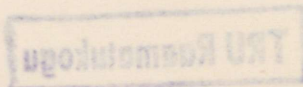
1. Varsti hakati saatma kosmosesse ka elusolendeid. Esimesena saadeti kosmosesse koer Laika. Mina ootasin pikisilmi, et millal sõidab kosmosesse esimene inimene. See lootus läks mul täide. Esimesena käis kosmoses J. Gagarin. 2. See on minu ammune unistus, saada autojuhiks ja võib-olla see ka täitub. 3. Peagi olid kõik inimesed sinna kogunenud oma osa saama. Äkki hakkas paistma onni kohal suitsu ja peagi oli tuld näha. 4. Mul on nendega raskusi, kuid püüan nendest raskustest üle saada. 5. Esimese eksami sooritasin hästi ja püüan ka teise eksami hästi sooritada. Minu sooviks on kõik eksamid hästi sooritada ning lõpetada kaheksas klass. 6. Meil Nõukogude Liidus on erialad valikus. Iga inimene saab valida endale sellise eriala, mis talle meeldib. Nüüd ei ole nii, kui varem oli, et ainult mehed said omandada eriala. 7. Suuremaks plaaniks on meil ette võtta matk ning korraldada telklaager. Telklaagrisse kavatseme sõita jalgratastel. Meil on plaanis ette võtta matk Lõuna-Eestisse ning kor-

raldada telklaager. 8. Kindlasti kuje-
nevad need laagripäevad kõige hu-
vitavamateks päevadeks sel suvel.
Nendeks laagripäevadeks on vaja
teha ka mõningaid ettevalmistusi. 9.
Ema soovis pojale head eksamite lõ-
petamist ja saatis Juku kooli. Põk-
suva südamega sooritas Juku eksami.
Pärast eksami lõppu sai ta teada, et
oli sooritanud eksami hindele «neli».
10. Kui olime sõitnud umbes paar
tundi, tegi meie auto järsu pöörde
paremale. Meie ees avanes uus vaa-
tepilt. Meid võttis vastu pioneeri-
laager. 11. Kalevi ema oli mures, et
kuhu Kalev läheb edasi õppima.

Валгма Иоханнес Юрьевич
Вилланд Лео Иоханнесович
НАЧАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ ФРАЗИРОВКЕ
Рабочая тетрадь для VII класса
На эстонском языке
Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja E. Leibak. Tehniline toimetaja O. Mullari. Korrektor H. Kahar.
Laduda antud 28. V 1965. Trükkida antud 8. VII 1965. Paber 70×84, 1/16. Trükipoognaid 3.25.
Tingtrükipoognaid 3,5. Arvestuspoognaid 2,39. MB-07125. Trükiarv 15 000. Tellimise nr. 4732.
Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind 6 kop.

6 kop.

A-26774

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00360294 5